
Eski Bir Hakikat Yeni Bir Kavram: Hakikatin Önemsizeleşmesi ya da Post-Truth

Ramazan KAYA¹

An Old Truth A New Concept: Post-Truth

Extended Summary

Background: The past of the debate about the truth is as old and ancient as the effort to make sense of human existence. Every questioning within the field of philosophy is in some way related to truth. Science and religion have also claimed to seek and utter the truth. Especially in the last few decades, we have been witnessing the post-truth period. Especially the process that emerged with the rejection of universal truth after postmodernism made the era of post-truth possible. One of the most important reasons for the increasing popularity of the concept of post-truth has been the emergence of the media, especially social media. Verification of the information stack resulting from digital media transforming each user into a news source brings a considerable time-consuming effort. The modern individual, who does not have this time, accepts the news circulating in the social media environment created by individuals with the same like-minded as true. The individual kept on the network with social media algorithms mostly confines himself/herself to the echo chamber where people with the same opinion listen. Is there any way to escape this voluntary imprisonment?

Purpose: The aim of this study is to reveal the basic dynamics of the post-truth age. It was discussed how it would be possible to protect from the damages caused by the loss of importance of the truth by taking a look at the historical process of the post-truth era, which has gained momentum especially with social media. One side of this debate is political debates. In particular, the US elections in which Trump was elected president and the post-Brexit debates flared up and the awareness of the issue increased enormously. Although the subject is thought to be politically oriented, it should not be considered only on the political level. The subject is important in terms of opening the door to examinations in many different aspects.

Method: This article is a theoretical article. A theoretical article contains or refers to new or established abstract principles related to a specific field of knowledge. Opinions on the subject have been compiled. Evaluations were made based on

---

¹ Arş.Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi.

the opinions on the subject. The conceptual background of the subject goes back to ancient times. Based on its conceptual background, the evaluations regarding the recent changes, especially, have been taken into consideration. As a result of these evaluations, implications about what kind of solution suggestions can be put forward have been revealed.

Findings: Considering the conceptual background, when the subject is evaluated within the framework of the current situation, it is revealed that social media is the most important factor in post-truth age. With the developing internet technologies and transformations, social media and its users have become a news source, bringing along a series of problems. The fine line between news and opinion has become even more blurred, users have started to share and circulate unidentified news from anonymous sites and blogs as if they were true. Sensational news that was clicked and liked a lot has replaced the right news. In the enormous mass of information that emerges, the modern individual makes the same decisions as people who agree with him/her. This can lead to deviations in many areas from education to democracy. As a result, social welfare may suffer from this.

Conclusions: There is a moral distinction between being aware of the truth and denying it. People who lie are aware of the truth. He knows the truth but says otherwise. There have been challenges to the concept of truth in the past as well. The distinctive feature of this period is that truth is challenged for political interests and this is imposed on the masses by the new media. In this respect, this concept will always be the focus of recent political debates, and most of the discourses will be criticized and evaluated by referring to this concept. This period has an importance that cannot be handled only from the political perspective. Damages may arise in many areas from education to democracy. For this, children should be educated in schools, especially media literacy. A common and strong attitude should be taken against fake news with national and international partnerships within and outside the country. There is a need for increased and continuous training on fake news for traditional and social media journalists.

Key Words: Truth, Post-Truth, Social Media, Fake News, Media Literacy

Giriş: Hakikat ve Gerçeklik

“*Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler*”². Aristoteles Metafizik eserine bu önerme ile başlar. İnsan fiziksel yaşamının gerekliliklerini yerine getirmenin yanı sıra anlamın peşinde olan doğası ile diğer canlılardan farklı bir yere sahiptir. İnsanın anlam arayışındaki hakikat kavramı, felsefenin temel konularından biridir ve belki de en büyüklerindedir. Hakikat, binlerce yıldır başlı başına bir tartışma konusu olmuştur. Dahası, felsefedeki çok çeşitli konular ya hakikat hakkındaki tezlere güvenerek ya da bu tezleri ima ederek hakikatle ilgilidir. Bilim de din de hakikati aradıklarını ve dile getirdiklerini iddia etmişlerdir. Bilmeye dair önermeler ve hatalı iddiaların tehlikesine karşı uyarılar Platon zamanına kadar gitmektedir. Platon’un eserlerinde sesi olduğu Sokrates’e göre cahil tedris edilerek tedavi edilebilmektedir. Fakat asıl tehlike zaten hakikati bildiğini düşünecek kadar kibirli olanlardan gelmektedir. Çünkü onlar yanlışa dayanarak harekete geçecek kadar fevri olabilmektedirler.³

Yazıya konu hakikat farklı literatürlerde farklı anlamlara karşılık gelmektedir. ‘*Truth*’ kelimesi felsefe ve ilahiyat literatüründe “hakikat” anlamına gelmektedir. Aynı zamanda özellikle önermesel bağlamlarda “doğruluk” anlamına gelmektedir. İngilizcede “*true friend*” “hakiki dost” anlamına gelirken, “*It is true that he is in Barcelona now*” cümlesi “Onun şimdi Barselona’da olduğu doğrudur” anlamına gelmektedir. Bu bağlamda post-truth kavramının hangi anlamı içerisinde düşünüleceğini dikkate aldığımızda, her iki anlamı da karşıladığını söylememiz mümkün olacaktır. Bu kavramsal çerçeve içerisinde diğer önemli bir kavram olan “gerçeklik” kavramı hem “hakikat” hem de “doğruluk” kavramları ile ilintili olsa da onlardan ayrıldığını belirtmek gerekmektedir.⁴ Hakikat ve gerçeklik çoğu zaman aynı anlamlarda kullanılmış olsa da bu iki kavram varoluşun iki ayrı cephesini anlatmaktadır ve özdeş değildir. Gerçeklik kendiliğinden bir var olma durumudur. Hakikat ise gerçekliğin bana dönük yüzünün arka planını yani en alt tabakadaki mevcudiyetini anlatır. Hakikat de gerçekliktir. Hakikat en temeldeki gerçeklik olarak kendinden daha geriye gidilemeyen en temel varoluş durumudur. Hakikat en temel asıl gerçekliktir ve sonraki varoluş katmanları bu tabaka üzerine yükselir.⁵

Bilgi ilgisinin hedefinin en son durağı o zaman hakikat olarak karşımıza çıkmaktadır. Aranacak olan şey hakikat olmalıdır çünkü onu elde ettiğimizde artık geride bilinecek hiçbir şey kalmamış olacaktır. Hakikat arayışında bulduğumuzu düşündüğümüz şeyin hakikat olup olmadığını gerçekliğin payesi olacağı kesindir. O halde en temelde olanın peşindeyse başlangıç noktamız gerçeklikle kurulacak olan ilişki olmalıdır.⁶ Platon’un mağara alegorisindeki insan gölgelerden hareketle

² Aristoteles, (2010), Metafizik, Çev.: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

³ McIntyre, L., (2019), Hakikat-Sonrası, Çev.: M. Fahrettin Biçici, Tellekt Can Sanat Yayınları, İstanbul. s.28

⁴ Baç, M., (2020), Hakikatin Savuşturulması, Ötelenmesi ve Geri Dönüşü Üzerine, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.:17-34, s.22-23

⁵ Köktürk, M., (2020), Post-Truth ya da Mağaraya Dönüş, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.: 35-55, s.36-37

⁶ Köktürk, M., age, s.37-38.

gerçekliğe ulaşmıştır. Devlet kitabında çocukluklarından beri ayaklarından ve boyunlarından zincire vurulmuş sadece burunlarının ucunu görebilen, kafalarını dahi çeviremeyen insanların arkalarında farkında olmadıkları ateşten yansıyan gölgeleri ve seslerin yansımaları gerçek olarak algılamaktadırlar.⁷ Mağaradaki insanların gerçekliği her ne kadar gölgeleri olsa da asıl gerçeklik, asıl hakikat mağaranın dışındadır. Mağaradaki insanları oldukları halleri ile bırakıp hakikatin önemsizleşmesi ile devam edelim.

Hakikatin Önemsizleşmesi (Hakikat-Sonrası)

Post-truth kavramı, yılın kelimesi seçilmesi ile aynı zamanda gerçekleşen Brexit ve Trump'un başkanlığı sonrası popülerleşmiş ve kitlelerce adı duyulur hale gelmiştir. Post-truth'un sözlük anlamı: *"nesnel gerçeklerin kamuoyunu şekillendirmede duygu ve kişisel inanca hitap etmekten daha az etkili olduğu durumlara ilgili veya bunları ifade eden"* olarak ifade edilmiştir. Türkçe'de kavram üzerinde herhangi bir çeviri üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. *"Gerçeklik sonrası"*, *"hakikat ötesi"*, *"hakikat sonrası"*, *post gerçeklik*, *gerçek aşırı*, *post olgusal*, *gerçek ötesi* gibi öneriler post-truth kavramı yerine kullanılmıştır. Çeviride esas problem "post" ön ekinin anlamından kaynaklanmaktadır.⁸ Normal kullanımda sonrası anlamında kullanılan "post" ön eki post-truth kavramında "belirtilen kavramın önemsiz veya alakasız hale geldiği bir zamana ait" anlamı taşımaktadır. Alpay'ın kullandığı çevirisi ile *"hakikatin önemsizleşmesi"* bu yazımda kullanılacak olan Türkçeleştirme olacaktır.⁹ Kavramı popüler hale getiren Brexit ve Trump'un başkanlığı sonrası alevlenen tartışmalar olmuştur fakat kavramsallaştırmayı sadece bu vakalar üzerinden düşünmemek gerekmektedir. Ama yine de McIntyre'in kavramı *"hakikate karşı meydan okunması değil, hakikate siyasal hakimiyet kurmanın bir mekanizması olarak meydan okunması"* olarak düşünerek siyasetten imtina etmeden de düşünebiliriz.¹⁰ Bu yazı kaleme alındığında Trump'un başkanlığı sona ermiş Brexit süreci tamama erdirilmişti. Nitekim Trump'un başkanlığının sona erdiği günün ertesinde kaleme alınan yazıların ana düşüncesi hakikatin önemsizleştirilmesi sürecinin sonuna mı gelindi, yoksa bu kavramsallaştırma sadece münferit bir vakanın ötesinde bir durum mudur? minvalinde olmuştur.

Tek tek vakaların ötesinde hakikatin önemini yitirdiği çağı mümkün kılan unsurların başında postmodernizm gelmektedir. Evrensel hakikate ulaşma çabasının olmaması ve evrensel hakikatin reddi üst anlatıların önemini yitirmesine yol açarak *hakikatin önemsizliğinin* mümkün kılınmıştır.¹¹ Artık kapsayıcı tarih ve toplum kavrayışları yok olmuştur. Gelinek noktada ne bilim tek başına eşitliği sağlamış görünmektedir, ne de eğitim alanında aydınlanmış, vatandaşlık bilincine sahip bireyleri yetiştirmişe benzemektedir. *'Soylu amaçlar'* yerini iyi bir meslek ya

⁷ Platon, (2005), Devlet, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s.138.

⁸ Alpay, Y., (2019), Yalanın Siyaseti, Destek Yayınları, İstanbul, s.25

⁹ Alpay, age, s.27.

¹⁰ McIntyre, age, s.22.

¹¹ Atalay, H.S., (2020), Hakikatin Önemi Yitirmesi ve Gündelik Hayatın Hoyratlaşan Dili, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.177-209, s.184.

da beceri edinme özlemine bırakmıştır.¹² Modernlik, tüm bilgi biçimlerini modernizmin özgürlük, adalet, mutluluk, eşitlik vb. ilkelerden oluşan büyük anlatıları (üstanlatılar) aracılığıyla yönetir ve eğer bir söylem bu anlatılara karşı bir güvensizlik içerisinde ise ona postmodern denilebilir. Gerçeklik, bireye ve bireyin bağlı bulunduğu koşullara göre farklılık göstermektedir. Postmodernist bakış açısı, kesinlik belirten tanım ve ifadelerden kaçınır. Kişinin bakış açısına göre değişebilmektedir ve doğru “görelilik” taşımaktadır.¹³ Sonuçta, bilginin kaynağı konusunda postmodern anlayış, çoğulcu kaynak ve yöntem anlayışı ile inanç kaynağını tamamen yadsımamıştır.¹⁴

Modernizmin akıl ve bilim yoluyla insanlık için en iyi yaşam modelini dizayn edeceğine dair fikir ilerleme kaydedemediği gibi birçok yıkımı da beraberinde getirmiş ve vadettiği mutluluğu sunamamıştır. Modern toplumun kurucu yanı olan akıl çoğunlukla erkek, beyaz ve Batılı olarak tezahür ederken, tüm azınlıklar ve alt kültürler dışarıda bırakılmıştır. Bilim bireyi istenen forma sokmada deneysel ve tedavi edici özelliğiyle iktidarlarının hizmetinde tahakküm sağlayıcı araç olmuştur. Demokrasinin gelişeceği bir toplum hayal edilirken akılla donanmamış ya da akıl dışı olarak görülen deli, özürsüz, yaşlı gibi topluma faydası görülmeyen kesimler göz önünden uzaklaştırılmıştır. Ya da Hitler dönemi uygulamaları gibi iyileştirilmeye ya da mümkün değilse yok edilme yoluna gidilmiştir.¹⁵ Modernitenin sacayağı olan akıl, bilim ve demokrasi vaadi tam anlamıyla hüsrana sonuçlanırken modernizmin ilerleme fikriyatı tam anlamıyla fiyasko ile sonuçlanmıştır.

Yeni Medya ve Yalan Haber

Hakikatin önemsizleşmesi kavramının popülerliğinin arttırmasının en önemli nedeni hiç kuşkusuz medyanın, özellikle sosyal medyanın ortaya çıkışı olmuştur. Medyanın yıllar içerisindeki değişimine ek olarak 2000’li yılların başından ‘*soyial medya*’ teriminin ortaya çıkışı ile beraber zaman ve mekâna bağlı olmaksızın üretilen içeriklerin çok sayıda kitlelere ulaşmasına imkân sağlamıştır. Gelişen internet teknolojileri ve dönüşümleri ile sosyal medyanın ve kullanıcıların birer haber kaynağı haline gelmesi bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. Haber ile kanaat arasındaki ince çizgi iyice bulanıklaşmış, kullanıcılar isimsiz sitelerden ve bloglardan sanki doğruymuş gibi kaynağı belirsiz haberleri paylaşmaya ve dolaşıma sokmaya başlamışlardır. Doğru haber yerini kulağa hoş gelen, beğenilen ve beğenilecek haberlerin dolaşıma sokulmasına ve tıklanmasına neden olmuştur.¹⁶

Sahte haber (fake news) kavramı böyle bir medya ortamının içerisinde hakikatin önemsizleşmesine katkıda bulunan bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Sahte

¹² Jameson, F., Lyotard, J.F., Habermas, J., (1994), Postmodernizm, Çev.: Güleğül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu, Deniz Erksan, Kıyı Yayınları, İstanbul, s.25.

¹³ Uluk, M., (2018), Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya ve Yalan Haber, Dorlion Yayınları, Ankara, s.87-89.

¹⁴ Çüçen, A., (2007), Felsefeye Giriş, Asa Kitapevi, Bursa, s.172.

¹⁵ Şimşek, M. E., (2016), Modernite, Postmodernite ve Bauman, Belge Yayınları, İstanbul, s.77.

¹⁶ McIntyre, age, s.95

haber yeni bir kavram değildir. Gazetelerin düşük ücretle okuyucu ile buluşmaya başladığı¹⁷ ilk dönemden bugüne satışı arttırmak için ilgi çekici, sansasyonel haberlerin kullanımına yer verilmiştir. Günümüzde sahte haberlerdeki esas problem, onu dezenformasyon olarak doğrulamanın zorluğunda yatmaktadır. Yeni dijital medya teknolojilerinin ortaya çıkması, yeni bir vatandaş gazeteciliği dalgası oluşturarak yayıncılık sürecini merkezden uzaklaştırmıştır. Yeni dijital teknolojiler medya üretim tekellerini bir nebze kırmış olsa da ana akım medya sitelerine benzer siteler yoluyla eğitimsiz ya da çok az eğitilmiş kimselerin elinde yalan haberler kolayca dolaşıma sokulabilmektedir.¹⁸ Sahte haberler dijital medyada salgın gibi yayılırken barışın teminini baltalayıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Demokrasinin gereği olan çekişmeye leke düşürebilecek nitelikte olan sahte haberler güvensizliği, bölünmeyi ve şiddeti arttırabilmektedir. Süreçte sisteme olan güven azalabileceği gibi anti-demokratik eğilimleri destekleyebilecek sonuçlara yol açabilmektedir.¹⁹

Dijital medyanın her kullanıcıyı birer haber kaynağına dönüştürmesinin sebep olduğu bilgi yığını içerisinde birey her bilgiyi doğrulamak için zaman harcamaz. Modern birey için ne bunun için yeterli zaman vardır, ne de birey bunun için kendisini zorlamaktadır. Onun yerine kendi düşüncesi ile benzer düşüncelere sahip insanlar ile aynı ortamda bulunarak o ortam içerisindeki dolaşıma giren haberlerin doğruluğunu kabul etmeye yatkınlaşır. Sosyal medya algoritması bireyi daha fazla ağda tutmayı amaçlarken bunun için daha çok ilgilenilen beğenilen ve dolaşıma sokulan konu başlıkları bireyin önüne sunulur. Filtre balonu olarak adlandırılan bu kavramsallaştırma ile birey daha çok kendi düşüncesine sahip bireyleri aramaya ve aynı fikirlere sahip insanları dinlediği “*yanke oda*”larına hapsedilmektedir.²⁰ Yeni medyanın bu algoritmaları geleneksel medyadaki eşik bekçilerinin yerini almaktadır.²¹ Platon’un mağarası benzeri bir dijital mağaraya kendini kapatan birey buraya bile isteye sorumluluk alarak kendini hapsedilmektedir. Platon’un mağarasının bireyi gibi orali olmayan bu birey, reel dünyaya sırtını dönerken dijital ortamda kendi dünyasını inşa etmektedir. Bu yeni mağara gerçeğe alternatif değil, gerçeğin uzantısıdır. Dijital mağaranın sakini hakikatin ne olduğunu bilmekte ve onu küçümsemektedir.²² Platon’un mağarasından çıkış zincirleri kırmakla mümkünken *‘dijital mağaradan çıkış nasıl mümkündür?’* sorusu bizim için bir sonraki adımı teşkil etmektedir.

Mücadele Nasıl Mümkün?

Sahte haberlerin tanımlanması ve toplumdaki tehditlerinin azaltılması ile ilgili bazı tedbirlerin alınması önem arz etmektedir. İnternetin ekonomi politikası düşünüldüğünde sahte haberlerin gerçekliği, dijital mesajlaşmanın mimari ve

¹⁷ Vivian, J., (2014), Media of Mass Communication, Pearson, Essex., s.91-92.

¹⁸ Levinson, P., (2017), Fake News in Real Context, Connected Editions Inc, Middletown, s.4.

¹⁹ Pate U.A., Danjuma, G., Adamkolo, M.I., (2019), The Impact of Fake News and the Emerging Post-Truth Political Era on Nigerian Polity: A Review of Literature, Studies in Media and Communication Vol. 7, No. 1, 21-29, s.25.

²⁰ Uluk, age, s.30-31

²¹ Pariser, E., (2011), The Filter Bubble: What Internet is Hiding from You, New York, s.37.

²² Köktürk, age, s.48

teknolojik modellerinin ve bu modellerin sosyal ilişkilerin anlamını nasıl yeniden oluşturduklarının takdir edilmesi ve finanse edilmesi gerekmektedir. Ülke içinde ve dışında güvenilir medya kuruluşları arasında ortaklık ve ağ oluşturma teşvik edilmelidir. Medya, yayınlamadan önce bilgileri kontrol etmeli, doğrulamalı ve deformasyonu yayan yayınları desteklemek veya yeniden yayınlamaktan kaçınmaktan yana güçlü tavır koymalıdır. Bu dönem sayısallaştırma, hacim ve hızı beraberinde getirmiştir ancak doğruluk konusunda sınıfta kalmıştır. Bu nedenle, sahte haberlerin gizemini yapısal olarak çözmek için, mesajlaşma mekanizmasına doğruluk zorunluluğunu entegre edilmesi gerekmektedir. Medya sahiplerini, kaliteli gazetecilik uygulaması yoluyla sosyal medya üzerinde güvenilirlik ve kabul edilebilirlik için medya kuruluşlarını desteklemeye teşvik etmek; bu sahte bilgilere verilen dikkati azaltabilecek önlemler arasındadır. Kamu kurumları personeli dezenformasyon ve sahte haberlerin tespiti konusunda eğitilmelidir. Kamu görevlileri için hesap verebilir yönetim talebinin artması sağlanmalıdır.²³

Demokratik bir toplum için halkın iyi bir şekilde bilgilendirilmesi hayati bir önem taşımaktadır. Ancak vatandaşların karar verebilmesi için bilgiye erişimi yoksa o zaman demokrasi yararsız bir hale gelmektedir. Ayrıca gerçeğin kendisinin daha da önemsiz hale getirilmesine ve güvenilmez veya doğrulanamaz bir nitelik kazanmasına yol açmaktadır. Günümüz haber medyası her zamankinden daha çeşitli, erişilebilir, eğlenceli ve kafa karıştırıcı bir hal almıştır. Bununla birlikte, Luke'a²⁴ göre, geleneksel eğitim sistemleri, bu bilgi patlaması ve toplumumuzdaki medyadaki teknolojik ilerlemelerden kaynaklanan hızlı değişimlere ayak uyduramamıştır. Eğitim sisteminin bu zafiyeti hakkında Levitin²⁵, genel olarak eğitim sistemlerinin 'kanıtları neyin oluşturduğunu ve nasıl değerlendirileceğini' öğretmeyi başaramadığı kanaatindedir. Bu zafiyet sahte haberlerin gelişimine izin vermektedir. Bu noktada eğitim ve medya okuryazarlığının sahte habere karşı en önemli mücadele yöntemi olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Temel medya okuryazarlığı, sahte haberlerin aldatmacasını kesebilecek yerleşik bir modern pedagoji olmakla birlikte, medya ortamındaki iktidar hiyerarşilerini değiştirmek ya da toplumun onu kullanmasını değiştirmek tek başına yeterli değildir.²⁶ Medya ile ilişkimizin yeniden yapılandırılmasındaki asıl sorunun, partizan haber ortamının ve eleştirel düşünme eksikliğinin sahte haberlerin ilk etapta etkili olmasına izin verdiği unutulmamalıdır.

Eleştirel medya okuryazarlığı bu konuda daha da ileri gitmektedir. İnsanların yeni medya platformları üzerinden nasıl iletişim kurduğuna dair geleneksel medya analizlerine odaklanmak yerine, uygulamanın kritik unsuru 'güç ve tahakküm ilişkilerini tanımlamada dil ve iletişimin rolünü' araştırmaktadır. Pedagoji, medya okuryazarlığının sadece yeni kitle iletişim teknolojisi ve popüler kültür

²³ Pate, age, s.26.

²⁴ Luke, C., (2007), As Seen On 'TV or Was That My Phone? New Media Literacy, Policy Futures in Education 5(1): 50–58.

²⁵ Levitin D.J., (2017), Weaponized Lies: How to Think Critically in the Post-Truth Era, Dutton, New York, s. XV

²⁶ Kellner, D., Share J., (2007), Critical Media Literacy is not an Option, Learning Inquiry 1(1): 59–69.

biçimleriyle genişlemesini değil, aynı zamanda bu medya teknolojileri, kültürleri ve onları şekillendirmede rol oynayan güç yapıları arasındaki ilişkileri eleştirel olarak analiz etmesi gerektiğini ileri sürmektedir.²⁷

Eleştirel medya okuryazarlığı, Paulo Freire'nin modern dünyayı, tarihini ve doğasında var olan güç yapılarını daha iyi anlamasıyla ortaya çıkan eleştirel bilinç kavramını uygular. Dünyaya objektif ve bütünsel olarak yaklaşmayı, bu yapıların sık sık yansıttığı baskıdan kurtulmayı amaçlamaktadır. Hem eleştirel bilinç hem de eleştirel medya okuryazarlığında, epistemolojik anlamda anahtar olan, nesnel analizle formüle edilen değerlendirme ve yargılamadır. Bunu medya okuryazarlığına uygulamak tüketicilerin kendi medya beklentileri olmalarına, bir ortamda ideolojilerin kendi objektif değerlendirmelerine göre uygun gördüklerini reddetmelerine ve tüketmelerine olanak tanımaktadır. Gerçek ya da başka şekilde tüm medyanın tarafsız ve ampirik bir görünümünü veren, medyanın tüketilme biçiminde bir paradigmanın değişmesine izin verebilen bu bireysel yayılmadır.²⁸

Dikkate almamız gereken sahte haber olgusuyla tanınması gereken iki ana risk vardır. En bariz olanı, demokrasiye anlamlı bir şekilde katılma umuduyla yanlış bilgilendirilmiş ve daha fazla bölünmüş bir halka yol açan yalanlar ve propagandalar. Belki de en acil tehdit, sahte haberlerin medya kontrolünün politik bir gerekçesi olarak kullanılmasıdır. Sahte haberlerin gerçeğin reddi için kabul edilebilir bir bahane olmasına izin veremeyiz. Sahte haberler tehlikeli olmakla birlikte, asıl risk iktidarın, olayı kısıtlama kisvesi altında medya kontrolü ve sansür gündemini haklı çıkarmak için sahte haberlerin varlığını kullanmasıdır. Bu ortaya çıkmaya başlayan gizli tehdittir.²⁹ Bununla ilgili olarak en son Trump sosyal medya kanallarına sınırlama gelebileceği ima eden açıklamalar yapmıştır. Büyük tepki çeken açıklamalar sonrası mikroblog sitesi Twitter, Trump'ın öfke söylemlerinin yer aldığı tweetlere erişim engeli getirmiştir. Sonrasında neredeyse bütün sosyal medya hesapları Trump'un hesabını süreli ve süresiz askıya aldı ve kapattı. Bu durumda medya sansürü ve medya özgürlüğü açısından çift taraflı okunabilecek bir vaka ortaya çıkmaktadır. Gücün sınırlarını siyasal erk mi belirleyecek yoksa büyük teknoloji firmaları artık söz konusu noktada karar verici merci haline mi dönüşecek?

Geleneksel ve sosyal medya gazetecileri için sahte haberler konusunda artan ve sürekli eğitime ihtiyaç vardır. Özellikle gençlerin medya mesajlarına erişiminde ve bunlara yanıt vermede kritik olmaları nedeniyle halk için medya okuryazarlığının arttırılmasına ihtiyaç vardır. Eleştirel medya okuryazarlığı sahte haberlere karşı mücadelede en önemli etkenlerden bir tanesidir. Bu noktada eğitim ön plana çıkmaktadır ve insanlar sahte haberlere karşı ayırt edici niteliklere sahip oldukları takdirde içerik bekliliğine gerek kalmadan kendileri sahte haberleri fark edebilir ve haberleri teyit edebilirler. Medyanın sahte haberlerine karşı tetikte olması amaçlanan kullanıcı bu konuda ne kadar başarılı olabilir tartışma konusu

²⁷ Kellner ve Share, age.

²⁸ Barton, C. C. (2019), *Critical Literacy in the Post-Truth Media Landscape, Policy Futures in Education*, vol:17(8), pp.:1024-1036, s.1033.

²⁹ Barton, age, ss.1033-1034.

olacaktır. Platon'un mağara alegorisinde olduğu gibi gölgeler yerine gerçeğe ulaşmak için çaba harcaması bireyin sadece kişisel çabası yeterli olmayabilir. Onu çepeçevre kuşatan temsil dünyasında kendini içerisinde bulunduğu toplumda nasıl yalıtabilir o da başka bir tartışma alanı açmaktadır.

Dijital mağaranın bireyi için mağaradan çıkmanın yolu da bilinçli olarak kendini hapsediği mağaranın farkına varmakla ve zincirlerini kırmakla mümkündür. Dijital mağaraya kaçış özel bir çaba gerektirmektedir. Bu çabanın sebebi dışarıdan bir kaçışın söz konusu olmasıdır. Bu kaçış dijital özneyi sorumlu kılmaktadır. Gerçeğin ötesindeki bu dijital dünyaya kapıları kapatmak, mağaranın duvarlarını yıkmakta gerçeğin ve onun sınırlarının, anlamının insani varoluş için önemini yeni baştan kavramakla mümkün olmaktadır. Başka seçeneği olmadığı için kendini hapsediği mağaradan kurtuluşun reçetesi kendini mahkûm etmekten ve başka seçeneği olmadığı düşüncesinden vazgeçmesi olacaktır.³⁰

Sonuç Yerine

Hakikatin farkında olmak ve onu yadsımak arasında ahlaki bir ayırım söz konusudur. Yalan söyleyen doğruyu eğip büken insan hakikatin farkındadır. Hakikati bilir ancak onun aksini iddia eder. Dürüst insan konuştuğunda inandığı şeyi dile getirir ve ona göre eyleme geçmektedir. Bu durum içi dışı bir olma anlamına gelmektedir. Foucault, Sokrates'in içi dışı bir olan eylemleri ile söylemleri bir olan olarak görüldüğü için "*doğruyu söyleyen*" olarak çocuklara öğretmen olarak seçildiğini dile getirmektedir.³¹ Palavracı kimse, hakikatle ilgilenmez. Onun için önemli olan kişisel çıkarlarıdır. Bu haliyle ahlaki kaygılardan kendini azade kılmaktadır. Dolayısıyla hakikati yok saymasının ve ortaya koyduğu temelsiz varsayımların etkileri veya sonuçları palavracıya bir anlam ifade etmemektedir.³²

Akıl, bilim ve demokrasi karşıtlığı sacayağı üzerinde yükselen hakikatin önemsizleşmesine karşı hakiki olmayan geçmiş kurgusuna dayalı itirazlar dikkate değerdir.³³ Hiçbir dönemde aklın, bilimin ya da demokrasinin saf bir formunun uygulanmadığına ve haberciliğin altın çağı olarak nitelenen dönemin dahi dezenformasyon ve çıkar odaklı haber üretimine sahne olduğu düşünülebilir. Hakikat kavramına meydan okuma geçmişte de karşılaşılan bir durumdur. Önceki ciddi meydan okumalara rağmen hakikatin önemini yitirdiği bu dönemin ayırıcı özelliği siyasi çıkarlar için hakikate meydan okunması ve bunun kitlelere yeni medya ile empoze edilmesidir. Bu açıdan son dönem siyasi tartışmaların odak noktasında hep bu kavram olacaktır ve çoğu söyleme bu kavram üzerinden

³⁰ Köktürk, age, s.54-55

³¹ Korkut-Raptis, B., (2020), Böyle Söyledi Nietzsche: Nihilizm, Post-Truth ve Benzerleri, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.:57-71, s.70.

³² Sayın, B., (2020), Post-Truth Çağında Hakikati Yeniden Anlamlandırma İmkânı Olarak Sanat: Hakikatsiz'den Hakikate Geri Dönüş, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.:131-175, s.166.

³³ Erdoğan, E. ve Uyan-Semerci, P., (2020), Hakikat Sonrası Tartışmalarının Gerçek Olmayan Varsayımlarını Ele Almak: Akıl, Bilim ve Demokrasi Karşıtlığı, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.: 83-108.

referans verilerek eleştiriler ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Etkisi, uzunluğu, oylumu ne ölçüde olacağını zamanın göstereceği bu tartışmada bu kavramsallaştırmanın bir süre daha tartışılmaya devam edeceği ve üzerine yeni yaklaşımlar ortaya konacağını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Alpay, Y., (2019), Yalanın Siyaseti, Destek Yayınları, İstanbul.
- Aristoteles, (2010), Metafizik, Çev.: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Atalay, H.S., (2020), Hakikatin Önemi Yitirmesi ve Gündelik Hayatın Hoyratlaşan Dili, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.177-209.
- Baç, M., (2020), Hakikatin Savuşturulması, Ötelenmesi ve Geri Dönüşü Üzerine, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.:17-34.
- Barton, C. C. (2019), Critical Literacy in the Post-Truth Media Landscape, Policy Futures in Education, vol:17(8), pp.:1024-1036.
- Çuçen, A., (2007), Felsefeye Giriş, Asa Kitapevi, Bursa.
- Erdoğan, E. ve Uyan-Semerci, P., (2020), Hakikat Sonrası Tartışmalarının Gerçek Olmayan Varsayımlarını Ele Almak: Akıl, Bilim ve Demokrasi Karşıtlığı, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.: 83-108.
- Jameson, F., Lyotard, J.F., Habermas, J., (1994), Postmodernizm, Çev.: Güleğül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu, Deniz Erksan, Kıyı Yayınları, İstanbul.
- Kellner, D., Share J., (2007), Critical Media Literacy is not an Option, Learning Inquiry 1(1): 59–69.
- Korkut-Raptis, B., (2020), Böyle Söyledi Nietzsche: Nihilizm, Post-Truth ve Benzerleri, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.:57-71.
- Köktürk, M., (2020), Post-Truth ya da Mağaraya Dönüş, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:4, ss.: 35-55.
- Levinson, P., (2017), Fake News in Real Context, Connected Editions Inc, Middletown.
- Levitin D.J., (2017), Weaponized Lies: How to Think Critically in the Post-Truth Era, Dutton, New York.
- Luke, C., (2007), As Seen On TV or Was That My Phone? New Media Literacy, Policy Futures in Education 5(1): 50–58.
- McIntyre, L., (2019), Hakikat-Sonrası, Çev.: M. Fahrettin Biçici, Tellekt Can Sanat Yayınları, İstanbul.
- Pariser, E., (2011), The Filter Bubble: What Internet is Hiding from You, Penguin Books, New York,
- Pate U.A., Danjuma, G., Adamkolo, M.I., (2019), The Impact of Fake News and

the Emerging Post-Truth Political Era on Nigerian Polity: A Review of Literature, *Studies in Media and Communication* Vol. 7, No. 1, 21-29

Platon, (2005), *Devlet*, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Sayın, B., (2020), Post-Truth Çağında Hakikati Yeniden Anlamlandırma İmkanı Olarak Sanat: Hakikatsi'den Hakikate Geri Dönüş, *Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:2, Sayı:4, ss.:131-175.

Şimşek, M. E., (2016), *Modernite, Postmodernite ve Bauman*, Belge Yayınları, İstanbul.

Uluk, M., (2018), *Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya ve Yalan Haber*, Dorlion Yayınları, Ankara.

Vivian, J., (2014), *Media of Mass Communication*, Pearson, Essex.